

Asia: VN/24399/2023

Edunvalvontalainsäädännön ajantasaistaminen; työryhmän mietintö

Laki edunvalvontavaltuutuksesta (valtuutetun esteellisyys 17 §, omaisuuden lahjoittaminen 18 §, suhde eräisiin muualla laissa oleviin valtakirjaa koskeviin säännöksiin 20 §, edunvalvojan määrääminen valtuutetun tehtäviin 21 §, voimaantulosäännös)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Ei lausuttavaa.

Laki holhoustoimesta (esteellisyysperusteiden tarkistaminen 32 §, lupasäännösten ajantasaistaminen 34 ja 34 a §, 39 §, alaikäisen edunvalvonnan rekisteröinti 66 ja 66 a §, voimaantulosäännös)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Ei lausuttavaa.

Vaihtoehdot ja työryhmän harkitsemissa muissa kysymyksissä, joihin ei ehdoteta muutoksia (mietinnön luvut 5.1 ja 5.2)

Näkemyksenne näissä luvuissa käsiteltyjen asioiden lainmuutostarpeista?

Kohdassa 5.1.3 on sivulla 43 nostettu esille, että käytännössä havaittu ongelma on erityisesti se, että edunvalvoja tai -valtuutettu, jonka tehtäviin kuuluu henkilöä koskevien asioiden edustaminen, ei pääse suoraan edustusvoimallaan perusteella näkemään päämiestä koskevia lääkärin kirjauksia esim. Omakannasta, uusimaan reseptejä tai varaamaan terveydenhuollon aikoja sähköisesti. Työryhmän mietinnössä on kuitenkin pidetty myös ongelmallisena, että nyt tässä valmistelussa otettaisiin kantaa enemmän henkilötietojen käsittelyyn liittyviin muutoksiin.

Tietosuojavaltuutetun toimisto on työryhmän mietinnössä esitetyn kanssa samaa mieltä siitä, että automaattinen pääsy kaikkeen päämiehestä kirjattuun terveystietoon on ongelmallinen muun

muassa päämiehen yksityisyyden sekä henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuuden kannalta. Mietinnössä on myös nostettu esille asian kytkös muun muassa eurooppalaista terveysdata-aluetta koskevaan asetukseen sekä muuhun valmisteilla olevaan sääntelyyn, joka tulisi ottaa huomioon, mikäli edustusoikeuteen kytketään automaattinen pääsy päämiestä koskeviin kirjauksiin sosiaali- ja terveydenhuollon tiedoissa.

Tällä hetkellä voimassa olevassa laissa edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007) on 2 §:n 1 momentissa on toisessa lauseessa säädetty siitä, että valtuutettu voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa myös sellaisissa henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä valtuuttaja ei kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin valtuutusta olisi käytettävä. Holhoustoimilain (442/1999) 5 luvun 29 §:n 2 momentissa on säädetty siitä, että tuomioistuin voi antaa edunvalvojalle määräyksen edustaa edunvalvottavaa myös henkilöä koskevissa asioissa.

Edunvalvontavaltuutuslakia koskevan hallituksen esityksen (HE 52/2006) 2 §:n 1 momentista on todettu s. 17-18 seuraavasti: "Kun on kysymys valtuuttajan henkilöä koskevistä asioista, valtuutetun edustamisvallan olemassaolo riippuisi siitä, kykeneekö valtuuttaja ymmärtämään henkilöään koskevan asian merkityksen sillä hetkellä, jolloin valtuutusta olisi käytettävä."

Sanamuodosta, "sillä hetkellä" on pääteltävissä, että henkilöä koskevassa asiassa (kuten esimerkiksi potilastiedoissa) tulisi ennen tietojen luovuttamista, huolimatta olemassa olevasta edunvalvontavaltuutuksesta, arvioida myös sitä, onko edunvalvottava konkreettisella tietojen luovutushetkellä kykenemätön ymmärtämään henkilöään koskevan asian merkityksen.

Yleisen tietosuojasetuksen osalta tietosuojavaltuutetun toimisto toteaa, että mahdollisia muutoksia oikeuteen saada tietoja edunvalvottavan henkilöä koskevistä asioista tulisi myös ottaa huomioon se, että oikeus päästä katsomaan salassa pidettäviä ja/tai tietosuojasetuksen 9 artiklaan sisältyviä erityisiä henkilötietoryhmiä koskevia tietoja, tulisi rajata ainoastaan asioiden hoitamisen kannalta välttämättömiin tietoihin. Sinänsä esimerkiksi etenevien muistisairauksien kohdalla, etenkin jos sairaus on nopeasti etenevä luonteeltaan, voidaan helpommin päätyä tulokseen, että kyky arvioida ja ymmärtää asian merkitystä ei useinkaan kohene siitä, kuin mitä se on ollut esimerkiksi edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisajankohtana. Kuitenkin edunvalvottavan oikeus henkilötietojensa suojaan ja yksityisyyteen puoltaisi sitä, että myös jatkossa, huolimatta edunvalvonnan olemassaolosta, edunvalvottavan oma kyky arvioida asian merkitys tietojen pyytämishetkellä arvioitaisiin.

Kaikki tilanteet, joissa henkilö on edunvalvonnassa tai jossa edunvalvontavaltuutus on vahvistettu, ei välttämättä ole kyse sellaisesta päämiehen arviointi- ja ymmärtämiskykyyn vaikuttavista seikoista, joiden perusteella voitaisiin perustella, että edunvalvojalla tai -valtuutetulla on päämiehen tahdosta riippumaton oikeus päästä käsiksi esimerkiksi kaikkiin edunvalvottavaa koskeviin salassa pidettäviin sosiaali- ja terveydenhuollon tietoihin. Se, jonka etuja valvotaan, voi olla kykenevä itsenäisesti hoitamaan henkilöään koskevat asiat, jolloin edunvalvojan tai -valtuutetun automaattinen, aseman

perusteella tuleva tiedonsaantioikeus rikkoisi edunvalvottavan perusoikeutta yksityisyyteen ja henkilötietojensa suojaan.

Tietosuojavaltuutetun toimisto yhtyy työryhmän mietinnössä esitettyyn siitä, että mikäli muutoksia edunvalvontalainsäädäntöön henkilötietojen käsittelyä koskevin osin tulevaisuudessa tehdään, huomioon tulisi ottaa paitsi henkilötietojen käsittelyä koskeva sääntely, myös muu EU-tason sääntely, joka on tulossa sovellettavaksi tulevaisuudessa. Myös perusoikeuksien punninta, eli oikeus henkilötietojen suojaan ja yksityisyyteen suhteessa muihin perusoikeuksiin, joiden perusteella edunvalvojan tai -valtuutetun tiedonsaantioikeuden laajuutta pyritään muuttamaan, tulisi mahdollisessa valmistelussa tietosuojavaltuutetun toimiston käsityksen mukaan ottaa huomioon ja arvioida niiden suhdetta toisiinsa.

Pääasialliset vaikutukset (mietinnön luku 4.2)

Onko teillä täydennettävää ehdotuksen vaikutusarviointeihin?

Ei täydennettävää.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

Tietosuojavaltuutetun toimistossa vireille tulleiden asioiden perusteella on ollut nähtävissä, että erityisesti kun on kyse edunvalvontavaltuutetuista, ei aina ole täysin ymmärretty, ettei määräys huolehtia valtuuttajan taloudellisia asioista muodosta oikeutta saada pääsyä muun muassa edunvalvottavan sosiaali- ja terveydenhuoltoon koskeviin tietoihin. Sen vuoksi voisi tulevaisuudessa olla tarpeen selventää, mitä edunvalvontavaltuutuslain 2 §:n 1 momentissa oleva lause "Valtuutettu voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa myös sellaisissa tämän henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä valtuuttaja ei kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin valtuutusta olisi käytettävä." tarkoittaa.

Edunvalvontavaltuutetut ovat kokeneet hankalaksi myös kyseisen kohdan muotoilun "henkilöä koskeva asia" koska siitä ei riittävän selvästi käy ilmi, että henkilöä koskevalla asialla tarkoitetaan myös edunvalvottavan henkilötietoja, joihin myös sosiaali- ja terveydenhuollon tietojen katsotaan lukeutuvan. Tämän vuoksi edunvalvontavaltakirjassa ei ole osattu erikseen tuoda esille, että edunvalvottavan tahto on voinut edunvalvontavaltuutuksen tekohetkellä nimenomaisesti olla se, että valtuutettu henkilö saa tietoja myös hänen terveydentilastaan ja hoidostaan. Myös sen hahmottaminen, että edunvalvontavaltuutuksesta huolimatta edunvalvottavalla on oikeus kieltää esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon tietojen luovutus valtuutetulle, mikäli hän kykenee asian merkityksen kieltämishetkellä ymmärtämään, on usein haasteellista.

Mikäli edellä mainitut seikat olisi kirjoitetussa laissa selkeämmin esillä, edunvalvojan tiedonsaantioikeudet pystyttäisiin ennalta kirjaamaan riittävän laajoiksi silloin, kun myös henkilöä koskevien asioiden hoitaminen on valtuutuksen antajan tahtotilan mukaista.

Hautala Annina
Tietosuojavaltuutetun toimisto

Rehtonen Terhi
Tietosuojavaltuutetun toimisto